

**УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

Колективна монографія

Під редакцією
Нестерчук Ю.О.

Умань
Видавець «Сочінський»
2017

УДК 338.43

ББК 65.32

А 26

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №10 від 9 червня 2017 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Коденська М.Ю.;

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;

доктор економічних наук, професор Непочатенко О.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

А 26

Агропромисловий комплекс України: сучасний стан та проблеми розвитку / Під ред. д.с.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2017. – 220 с.

ISBN 978-966-304-217-6

У монографії викладені результати дослідження проблем розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва. Значну увагу приділено проблемам діяльності сільськогосподарських товаровиробників з організаційної, економічної та фінансової точок зору. В роботі висвітлено питання інноваційної та технологічної політики забезпечення поступального розвитку АПК України. Розроблено пропозиції щодо організації сільського малого підприємництва. Враховано вплив екологічних чинників на подальше функціонування аграрної сфери.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку аграрної економіки.

УДК 338.43

ББК 65.32

ISBN 978-966-304-217-6

© Уманський національний

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АПК

1.1. Агробізнес Республіки Беларусь: сучасне становище, проблеми і перспективи розвитку в умовах SMART-економіки (Жудро М.К., д.е.н., професор, Білоруський державний економічний університет, м. Мінськ; Жудро Н.В., к.е.н., доцент Білоруський національний технічний університет, м. Мінськ)	8
1.2. Особливості формування аграрного сектора економіки України в процесі трансформації національної моделі господарства (Кірдан О.П., к.е.н., доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)	17
1.3. Аграрні стартапи: зарубіжний досвід та українські реалії (Удова Л.О., к.е.н., старший науковий співробітник, Інститут економіки та прогнозування НАН України)	23
1.4. Соціально-економічні аспекти інфраструктурного забезпечення сільських територій та агропромислового комплексу (Іртищева І.О., д.е.н., професор, ДВНЗ «Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова»; Стегней М.П. д.е.н., доцент, Хаустова К.М., к.е.н., доцент, Мукачівський державний університет)	28
1.5. Маркетингові стратегії ціноутворення на ринку органічних продуктів харчування (Пенькова О.Г., д.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	37
1.6. Фінансова державна підтримка та регулювання екологічної ситуації в Україні та зарубіжних країнах (Гузар Б.С., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	43
1.7. Інтегрована економічна діагностика у системі ситуаційного менеджменту (Ткаченко С.А., к.е.н., доцент, ВНЗ МТУ «Миколаївська політехніка»).....	47
1.8. Методологічні засади дослідження інноваційного потенціалу конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки (Кернасук Ю.В., к.е.н., Кіровоградська ДСГДС НААН)	52
1.9. Ретроспектива соціальної відповідальності в аграрному середовищі України (Кернос А. В., аспірантка, Уманський національний університет садівництва)	59
1.10. Організаційні та економічні аспекти соціально-спрямованого розвитку аграрного сектору Херсонщини (Мухіна І.А., к.е.н., доцент; Хорунжий І.В., к.с.-г.н., доцент, Херсонський державний аграрний університет)	64
1.11. Суперечності приватизації земель сільськогосподарського призначення та шляхи їх вирішення (Щурик М.В., д.е.н., професор, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ)	69

молодих стартаперів.

В Україні набуває широкого розповсюдження аграрний стартап-рух – органічні ферми, що досить популярні у Європі. Екоферми відкривають власні магазини і конкурують з великими торговими центрами. Продукція, отримана на екофермі продається не зовсім за доступними цінами, однак екологічно чисті продукти користуються попитом серед споживачів. Одним з вдалих прикладів можна назвати стартап FishBuoy по створенню розумного буя для рибних ферм, ставків та інших водойм. Рибний буй може надавати аквафермеру інформацію про температуру води та її хімічні показники для визначення оптимального часу годівлі риби та недопущення забруднення водойм, що призводить до економії корму та запобігання загибелі риби³².

Науковці та спеціалісти з питань органічного землеробства впевнені, що майбутнє за фермерством. Невеликі за розміром господарства займаючись вирощуванням екологічних продуктів відновлюють ґрунти та біорізноманіття, задовольняють попит споживачів в органічній продукції тощо.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що основним ресурсом для створення стартапу виступає вдала інноваційна ідея. Аграрні стартапи досить широко створюються і вдало розвиваються у зарубіжних країнах. Враховуючи наведений вище досвід розвинених країн стосовно стимулювання розвитку стартапів, в Україні необхідно запровадити відповідну підготовку студентів, які проявляють ініціативу, виявляють бажання та мають інноваційні ідеї створення стартапів у найближчому майбутньому. Також запровадити проведення тренінгів для викладачів вітчизняних вузів з участю викладачів-лекторів провідних університетів США, Ізраїлю, Нідерландів тощо, де успішно втілюються інноваційні ідеї студентів.

Аграрні стартапи в Україні потребують стимулювання та розвитку в подальшому, оскільки володіють значним потенціалом. З метою поширення інформації про аграрні стартапи в Україні необхідно: збільшити кількість проведення Всеукраїнських Хакатонів Аграрних Інновацій, що підвищить можливість впровадження перспективних інноваційних ідей, а також пришвидшить пошук реальних інвесторів; розширити можливості надання інформації стартаперів на міжнародних виставках, конференціях, конкурсах та тематичних заходах; поширити розміщення інформації в каталогах про електронні ресурси, які висвітлюють досвід успішного розвитку аграрних стартапів як у світі, так і в Україні; створювати у соціальних мережах профілі, де розміщувати інформацію про інноваційні ідеї; формувати інформаційні блоги.

1.4. Соціально-економічні аспекти інфраструктурного забезпечення сільських територій та агропромислового комплексу

Забезпечення розвитку сільських територій має важливе значення не лише з огляду на свою особливу роль в соціально-економічному житті держави. Його значущість пов'язана також з виконанням Україною взятих на себе зобов'язань щодо приведення у відповідність чинного законодавства та стандартів якості життя населення до вимог ЄС, співпраця з яким залишається одним з пріоритетів європейської інтеграції нашої держави. Гармонізація вітчизняних принципів, інституційних механізмів і ринкових підходів до розвитку сільських територій із європейськими має здійснюватися через розробку економічно-ефективної та соціально-справедливої політики країни. Однією із

³² // <https://agtech.com.ua>

передумов успішного впровадження міжнародних стандартів та здійснення об'єктивної оцінки реалізації заходів щодо сталого розвитку сільських територій є створення відповідної інформаційної бази. Дослідження соціально-економічного становища та інфраструктури сільських населених пунктів є важливою та необхідною складовою формування такої бази з метою забезпечення моніторингу соціальної сфери села.

Відсутність якісної мережі сільських доріг, слабкий транспортний зв'язок, недостатній благоустрій вулиць значно погіршують рівень життя на селі. Так, більше однієї чверті сільських населених пунктів (7,4 тис. з населенням 0,9 млн чол.) не мали зупинки громадського транспорту, з них 484 (57,4 тис. чол.) розташовані від найближчої зупинки на відстані понад 10 км. Не мали доріг із твердим покриттям 6,7 тис. сільських населених пунктів з 2,2 млн чол. населення, з них 661 (451,6 тис. чол.) – також більше ніж на 10 км від дороги з твердим покриттям. У 12,5 тис. сільських населених пунктів наявні неосвітлені вулиці, кількість яких порівняно з попереднім обстеженням зменшилась на 32,1%. Твердим покриттям забезпечено 47,8% від загальної протяжності сільських вулиць, освітленням – лише 22,0%.

Потребує вирішення проблема водопостачання в сільській місцевості. Так, за даними державної служби статистики 112,4 тис. жителів 442 сільських населених пунктів користувались привозною водою (на 28 од. більше порівняно з попереднім обстеженням). Найбільша їх кількість зосереджена у Дніпропетровській області – 154, Миколаївській – 114, Запорізькій – 80. Чисельність населених пунктів, на території котрих розташовані поверхневі водоймища, в які суб'єкти господарської діяльності скидають забруднені стічні води, за результатами обстеження становила 479 одиниць³³.

Дотримання прав і свобод усіх мешканців нашої держави, незалежно від місця проживання, належить до головних засад демократичного суспільства. У статті 48 Конституції України йдеться про те, що кожен громадянин має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, у т.ч. достатнє харчування, одяг, житло³⁴. Проте життєвий рівень сільських мешканців відрізняється від міських. Ця різниця спостерігається навіть серед життя мешканців сіл залежно від того, в якій області чи районі вони розташовані, наскільки віддалені від обласних центрів.

Інфраструктура адміністративно-територіальних одиниць складається із багатьох елементів та відображає забезпеченість освітніми закладами, об'єктами фізичної культури та спорту, культурно-розважальними закладами, об'єктами житлово-комунальних послуг, закладами охорони здоров'я, робочими місцями, транспортом, закладами торгівлі тощо. Кількісні характеристики цих елементів найчастіше залежать від розмірів населеного пункту, наявного населення, вікових категорій, якими представлена його популяція тощо. І саме від інфраструктури залежить відтворення трудового потенціалу та відродження українського села.

Інфраструктура має велике значення для комфортних умов життя: «...підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, здоров'я, поліпшення умов праці і побуту, організації відпочинку, розвитку торгівлі і транспорту. Через медичне, культурно-побутове обслуговування, житлово-побутові умови, школу, торгівлю, громадське харчування, підготовку кадрів інфраструктура впливає на раціональне використання

³³ Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

³⁴ Конституція України № 254к/96-ВР від 8.06.1996 р. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

соціально-трудового потенціалу»³⁵.

Соціальна інфраструктура села – це сукупність об'єктів, що забезпечують задоволення потреб його населення шляхом надання благ та опосередковано впливають на ефективність виробництва через основну продуктивну силу – людей на визначеній території³⁶.

Згідно з моделлю раціонального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури села, кожен сільський населений пункт повинен мати широкий комплекс видів обслуговування або перебувати в зоні нормативної транспортної (тимчасової) доступності хоча б до одного із поселень, що має такий комплекс послуг. Зазначена модель охоплює чотири основні блоки: побутове, медичне і торгове обслуговування населення та навчально-виховні заклади.

Необхідною умовою якісного рівня життя сільського населення є наявність і розвиненість всіх структурних блоків у кожному селі. Проте в багатьох територіально віддалених від обласних центрів селах немає жодного з них.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві»³⁷, така першочерговість забезпечується державою шляхом реалізації комплексу організаційно-економічних і правових заходів:

- надання агропромисловим товаровиробникам права вільного вибору форм власності і напрямів трудової та господарської діяльності, повної власності на результати своєї праці;
- створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури;
- зміни державної інвестиційної політики, зокрема спрямування інвестицій передусім на формування матеріально-технічної бази виробництва засобів механізації, хімізації, переробної промисловості, будівельної індустрії для агропромислового комплексу з метою поліпшення його соціально-економічного стану і наукового забезпечення та соціальних умов життєдіяльності трудових колективів;
- еквівалентного товарообміну між промисловістю та сільським господарством на основі паритетного ціноутворення на їх продукцію;
- регулювання відносин агропромислових товаровиробників і держави за допомогою системи бюджетного фінансування, кредитування, оподаткування, страхування і широкого застосування комплексу пільг;
- формування належної соціальної інфраструктури села;
- спрямування демографічної політики на зміну міграційних процесів на користь села, створення соціально-економічних умов для природного приросту сільського населення, всебічного розвитку сім'ї;
- підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів та кадрів масових професій для всіх господарств і напрямів виробничої діяльності;
- забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, які проживають і постійно

³⁵ Соціально-трудоий потенціал: теорія і практика / відп. ред. М.І.Допішній, С.М. Злудко ; у 2 ч. – К. : Наукова Думка, Ч. 1. – 1994. – 264 с.

³⁶ Збарський В.К. Соціальна інфраструктура села як фактор відтворення робочої сили / В.К. Збарський / Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 154. – Ч. 1. – С. 152–160.

³⁷ Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» № 400-ХІІ від 17.10.1990 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/400-12>.

працюють у сільській місцевості, щодо задоволення соціальних, культурно-освітніх і побутових потреб;

- створення системи аграрного законодавства.

Будівництво в сільській місцевості об'єктів освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, підпроводів, каналізаційних систем та споруд, мережі газопостачання, шляхів, об'єктів служби побуту, благоустрій територій, а у труднедостатніх селах, крім цього, спорудження житла здійснюються за рахунок державного і місцевого бюджетів. У випадках, коли на це витрачаються власні кошти суб'єктів господарювання, понесені ними витрати відшкодовуються з державного і місцевих бюджетів. Цим же документом до 2000 року планувалося виконати державні програми газифікації, водопостачання, електрифікації, будівництва шляхів, благоустрою сіл, а також відродження труднедостатніх, занепадаючих сільських населених пунктів³⁸.

Пріоритетність розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу забезпечується зміною структури інвестицій в народному господарстві, переорієнтацією промислового виробництва на їх потреби, зростанням обсягів капіталовкладень і матеріально-технічних ресурсів. Нові програми соціально-економічного розвитку України не можуть бути прийнятні без урахування значення розвитку села⁶.

Крім того, затвержені постановою Кабінету Міністрів України у 1994 р. Правила побутового обслуговування населення передбачали рівні можливості щодо задоволення необхідних потреб для мешканців усіх територіальних одиниць держави.

Однак на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки старі радянські об'єкти побутового обслуговування населення сільських територій фізично зношені, а будівництво нових стало великою рідкістю. За часів роздержавлення частина об'єктів побутового обслуговування перейшла у приватну власність і змінила своє цільове призначення, а ще частина – були зруйновані. Облаштування сільського побуту і сьогодні залишається незавершеним, а в багатьох селах майже відсутнє.

Сучасні вимоги щодо побутового обслуговування передбачають наявність закладів, що надають послуги з ремонту та обслуговування побутової техніки, хімчистки одягу, фото- і поліграфічні послуги, доступ до мережі Інтернет тощо, але часто воно обмежується переважно послугами перукарень, інколи ремонтом взуття чи пошиттям і ремонтом одягу.

Надання комунально-побутових послуг сільському населенню здійснюють сільради, сільськогосподарські підприємства, спеціально створені організації та приватні особи. Вугіллям та дровами найчастіше забезпечують сільради, скрапленням газом – спеціально створені організації, оранку городів допомагають здійснювати сільськогосподарські підприємства та приватні особи. Останні здебільшого виконують і різноманітні ремонтні роботи.

Динаміка окремих показників кількості закладів комунально-побутової сфери дає підстави для висновку про те, що 2016 року порівняно з 2005-м ситуація дещо покращилася.

Усі громадяни України незалежно від місця проживання мають право на отримання в усіх лікувально-профілактичних закладах системи охорони здоров'я гарантований рівень медичної допомоги, який визначений постановою Кабінету Міністрів України

³⁸ Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» № 400-ХІІ від 17.10.1990 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/400-12>.

«Про затвердження програми надання громадянам гарантованої державної безоплатної медичної допомоги» № 955 від 11.07.2002 року.

Таблиця 1

Надання комунально-побутових послуг у сільських населених пунктах за станом на 1 січня 2016 року¹

Показник	Сільські населені пункти (одиниць), в яких комунально-побутові послуги надають				Ніхто не надає
	місцева рада	с.-г. або інші підприємства	спеціально створені організації	приватні особи (підприємці)	
Забезпечення паливом:					
вугіллям	1645	1284	2609	5334	17550
дровами	2144	2762	2427	8593	13217
торфом, торфобрикетами	320	231	710	1173	24716
скрапленням газом	1841	1820	12758	2191	9519
Оранка городів, інші сільгоспроботи	202	10731	688	17686	4077
Ремонт приміщень	102	287	335	5567	20961
Ритуальні послуги	2073	2291	1930	5018	17958
Пошиття і ремонт одягу	10	102	325	2572	24125
Ремонт взуття	3	43	233	2226	24579
Ремонт побутової техніки	2	40	265	2214	24571
Ремонт радіотелеапаратури	1	48	273	2106	24657

Населенню України медична допомога надається мережею амбулаторно-поліклінічних, стаціонарних та спеціалізованих закладів. У лікувально-профілактичних закладах усіх типів упроваджені тимчасові галузеві стандарти якості надання медичної допомоги, які визначають обсяги діагностичних, лікувальних та профілактичних процедур, що виконуються в амбулаторно-поліклінічних та стаціонарних закладах для дорослого і дитячого населення. Зазначені нормативи затверджені відповідним наказом МОЗ України № 226 від 27.07.1998³⁹.

Однак сучасний стан медичного обслуговування не лише на селі, де ситуація критична, а й у містах, не дає можливості кожному громадянину реалізувати своє, гарантоване статтею 49 Конституції України, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування⁴⁰. Згідно з цією ж статтею, держава зобов'язана створювати умови для ефективного і доступного всім громадянам медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. На основі показників наявності медичних закладів у сільській місцевості можна зробити висновок, що 2016 року порівняно з 2005-м ситуація покращилася тільки з кількістю амбулаторій, а кількість лікарень та фельдшерсько-акушерських пунктів продовжує скорочуватися.

³⁹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження правил побутового обслуговування населення» 1111 від 16 травня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/wak/main.cgi?nreg=313-94-%EF&cr=1314607786864503>.

⁴⁰ Конституція України № 254к/96-ВР від 8.06.1996 р. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/Z54%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Таблиця 2

Забезпеченість сільської місцевості медичними закладами за станом на 1 січня 2016 року¹

Показник	Діють за призначенням	
	одиниць	% від усіх установ
Лікувальні заклади, усього	17790	99,3
У тому числі:		
лікарні	221	99,1
амбулаторії	3801	99,8
фельдшерсько-акушерські пункти	13511	99,1
станції (пункти) швидкої допомоги	257	100

Економічні та соціальні процеси, що відбувалися в країні протягом 2006–2015 рр., призвели до поглиблення проблем соціально-економічного розвитку сільської місцевості, зокрема мережі лікувальних закладів інфраструктури села. Кількість лікувальних закладів, розташованих у сільській місцевості, зменшилась. За станом на 1 січня 2016 р. у сільських населених пунктах функціонувала 221 лікарня (2005 р. – 740), 13,5 тис. фельдшерсько-акушерських пунктів (2005 р. – 14,7 тис.).

Водночас якість роботи цих закладів та їх кадрове забезпечення не завжди відповідає сучасним вимогам та потребам мешканців сільських територій. На думку експертів, 65 % смертей у сільській місцевості можна було уникнути завдяки своєчасному та кваліфікованому медичному обслуговуванню.

Сьогодні селяни, маючи таке ж право на отримання невідкладної медичної допомоги, як і мешканці міст, насправді не можуть претендувати на це. Причинами такої ситуації є насамперед нестача належно обладнаних приміщень, відсутність достатньої кількості медикаментів і транспортних засобів, а також дефіцит кваліфікованих медичних кадрів. Ситуація ускладнюється і тим, що молоді фахівці, випускники вітчизняних медичних університетів неохоче погоджуються працювати в сільській місцевості, а держава впродовж тривалого періоду не спроможна розробити дієві механізми заохочення лікарів до роботи на селі.

Однією з найголовніших складових соціальної інфраструктури села є забезпечення сільських територій закладами торговельної сфери. На жаль, протягом останніх років ситуація з торговим обслуговуванням сільського населення в Україні залишається складною в усіх без винятку сільських населених пунктах.

Статистичні дані свідчать про відсутність 100 %-ного забезпечення торговельними закладами сільських територій та їх неухильне зменшення у всіх регіонах.

Лише в Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях спостерігається зменшення частки сільських територій, що не мають торговельних закладів, а в інших регіонах порівняно з 2005 роком вона зростає.

Загалом торгове обслуговування сільських територій України відзначається недостатнім рівнем не лише за кількісними, але і за якісними показниками. Типовим для гірських та віддалених сіл є невеличкий ринок, на якому місцевих жителів майже немає. Якщо ж вони там з'являються, то продають переважно фрукти та овочі з підсобного господарства, часом – молочну продукцію. Переважна частина продавців приїжджають з наближених містечок. Вони торгують продуктами харчування, одягом, взуттям, господарчими товарами та окремими господарськими інструментами. Часто такий вид торгівлі ведеться без дозволів і сертифікатів, тому немає гарантії якості та відповідності

встановленим стандартам.

Нааявність невеличких магазинів у селах не гарантує якості товару в них. Ураховуючи проблеми з транспортним сполученням, такі маленькі ринки для селян – фактично чи не єдина можливість придбати все необхідне для господарства. Якщо через село проходить автомобільна траса, то селяни виставляють на продаж біля дороги овочі, фрукти, яйця та ін. Все це здійснюється без відповідного санітарного контролю та дозволів, проте державних заготівель, куди б можна було здавати вироблену на власному господарстві продукцію, практично немає, єдина альтернатива – віддавати перекупникам за заниженими цінами⁴¹.

У період 1992–1999 рр. спостерігалось стрімке падіння національного валового внутрішнього продукту, загальне зубожіння населення і безробіття. Щороку зростала заборгованість із заробітної плати, більшість установ та організацій мали податкові заборгованості, розрахунки проводилися через взаємозаліки, векселі тощо. Відповідно протягом тривалого періоду кошти на будівництво та ремонт об'єктів соціальної інфраструктури села виділялися вкрай мізерні, тому поступово потужна колись мережа занепала.

Зменшенням природного приросту було обумовлене і закриття та перепрофілювання низки дошкільних навчальних закладів. Сьогодні їх кількість почала дещо збільшуватись, проте не відповідає існуючій потребі. Типовим для села є випадок, коли через малу кількість учнів закривають середню загальноосвітню школу і діти змушені добиратися (пішки або автостопом) до найближчої школи в сусідньому селі за десятки кілометрів. Не завжди є спеціальні автобуси для перевезення сільських школярів. З метою вирішення проблеми з місцевого бюджету можуть бути виділені кошти на проїзд дітей до школи, однак водії приватних автобусів часто відмовляються від таких перевезень, тому що кошти з бюджету на рахунки приватних перевізників поступають нерегулярно та із затримками.

Відповідно до чинного законодавства, рішення про закриття або реорганізацію шкіл приймають органи місцевої влади за згодою із місцевою громадою, котра не зацікавлена в цьому. Проте нестача вчителів, відсутність належної матеріально-технічної бази, низький рівень отримуваних знань, а інколи й відсутність учнів змушують до закриття шкіл та дошкільних закладів. Часто єдиним виходом зі складної ситуації є розміщення в одній будівлі і школярів, і вихованців місцевого дитячого садка.

Але при цьому суттєво погіршується якість знань випускників сільських шкіл. Законодавчо для вступників із сільської місцевості у вищі навчальні заклади існують затверджені спеціальні квоти. Однак через відсутність можливості отримати належні знання в середній школі існує ймовірність підготовки посереднього або поганого спеціаліста, котрий відведений на навчання час буде змушений витратити на заповнення прогалин у знаннях, які він мав би отримати в середній школі.

Згідно з чинним законодавством, одним із головних напрямів соціального розвитку села та агропромислового комплексу, поліпшення демографічної ситуації в державі є створення рівних можливостей для всіх громадян, які проживають і постійно працюють у сільській місцевості, в задоволенні соціальних, культурно-освітніх і побутових потреб, до яких належить будівництво житла для працівників сільського господарства, підприємств АПК, освіти, культури, побутового обслуговування тощо.

Однак погіршення рівня життя й скорочення кількості шкіл та лікарень спричиняють

⁴¹ Лазоренко С. Незнищення торгівля [Електронний ресурс] / С. Лазоренко, Н. Бакалова // Газета «Нова доба». – 2010. – 10 червня. – Режим доступу : <http://novadoba.com.ua>.

поступове зникнення українських сіл. Останньою сільською тенденцією є те, що у багатьох районних центрах суттєво подорожчала нерухомість, тоді як в обласних центрах і столиці вони стабілізувались. У провінції ситуація поясується тим, що до містечок переїздять з навколишніх сіл, де життя стає нестерпним⁴².

З метою вирішення проблеми мешканців села на загальнодержавному та місцевому рівнях запроваджено багато програм сприяння сільському житловому будівництву, проте кількість житла, котре вводиться в експлуатацію, продовжує зменшуватися, як і ціна на нього в селах, віддалених від обласних та районних центрів.

Для сільської місцевості характерний індивідуальний вид житлового будівництва з можливістю розвитку власного підсобного господарства. Проте дуже складно придбати житловий будинок шляхом одноразового платежу, оскільки його вартість значно перевищує можливості й доходи громадян.

За таких умов держава взяла на себе зобов'язання допомагати сільському населенню у забезпеченні житлом. Так, ст. 47 Конституції України⁸ гарантовано створення державою умов, за яких кожен громадянин матиме можливість для будівництва, придбання у власність чи взяття в оренду житлових приміщень. На вирішення цього питання в Україні запроваджені відповідні механізми, ефективність яких залишається актуальним питанням.

Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» 1998 року розпочато впровадження програми «Власний дім», що фактично єдина, яка дає можливість сільським жителям отримати кредит на будівництво або придбання житла та його благоустрій на пільгових умовах⁴³.

Програма «Власний дім» реалізовується шляхом надання пільгових кредитів на будівництво, придбання житла, його газифікацію через обласні фонди підтримки індивідуального житлового будівництва, що створені при обласних державних адміністраціях. При цьому 1998 року, аналогічні регіональні програми впроваджено тільки у п'яти областях, а починаючи з 2006 року – у всіх регіонах України⁴⁴. Сьогодні програма «Власний дім» передбачає кредитування сільських забудовників за рахунок державного і місцевих бюджетів.

Відповідно до Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 1597 від 5 жовтня 1998 р., право на отримання кредитів мають громадяни України, які постійно проживають, будують індивідуальне житло в сільській місцевості і працюють в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях сільського господарства, інших господарських формуваннях, що функціонують у сільській місцевості, соціальній сфері села, а також на підприємствах, в установах та організаціях переробних і обслуговуючих галузей агропромислового комплексу, навчальних закладах, закладах культури та охорони здоров'я, розташованих

⁴² Калинчук Д. Село знеслодне [Електронний ресурс] / Д. Калинчук / Український тиждень. – 2011 – 30 квітня. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/21748>

⁴³ Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» № 222 від 27 березня 1998 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222/98>.

⁴⁴ Аналітична довідка про стан виконання програми підтримки індивідуального житлового будівництва на селі та покращення житлово-побутових умов сільського населення «Власний дім»: інформаційно-аналітичні матеріали [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Мінрегіонбуду України. – Режим доступу : http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=658.

у межах району¹⁵.

За час існування програми індивідуальним сільським забудовникам всього надано цільових кредитів на 20-30 років під 3 % річних (багатодітним сім'ям безвідсотково) в обсязі 847,8 млн грн, у тому числі за рахунок держбюджету – 476,0, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування – 371,7 млн гривень¹².

Таким чином, після періоду активної діяльності фондів з реалізації регіональних програм «Власний дім» у 2007–2008 рр., сьогодні спостерігається стрімке зменшення обсягів кредитування сільського населення. Причинами такої негативної тенденції можна визначити: вплив фінансової кризи на будівельну галузь у цілому, зменшення кредитних ресурсів фондів за рахунок їх недофінансування з державного та місцевих бюджетів, постійне подорожчання будівельних матеріалів тощо.

Крім виконання програми, держава повинна розробити додаткові антикризові заходи щодо сиріяння індивідуальному житловому будівництву на селі.

Для подолання проблем житлової політики у сільській місцевості доцільним є:

- надання ширших повноважень місцевим органам влади, які мають можливість комплексно розглядати проблему житлового будівництва на селі та вживати відповідних заходів. При цьому через низьку фінансову спроможність регіонів важливою умовою має стати недопущення скорочення, а збільшення обсягів фінансування з державного бюджету;
- розвиток механізму здешевлення кредитів для сільських жителів;
- формування соціального житла на основі договорів оренди на тривалі терміни;
- запровадження будівництва малоповерхових споруд у рамках програми доступного житла з використанням енергозберігаючих технологій, що забезпечить зниження вартості житлового будівництва;
- вжиття заходів щодо активізації підприємств, які здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, для забезпечення житлом їх працівників.

Розв'язання житлової проблеми в сільській місцевості ускладнюється через невисокий рівень доходів населення та недостатньо розвинене інфраструктурне забезпечення сіл. Тому до цих питань необхідно підходити комплексно.

Значна частка сільських мешканців, котрі працюють поза межами свого населеного пункту, негативно впливає на всі сфери суспільного життя: зменшується кількість населення та зайнятих у сільському господарстві; занепадає соціальна інфраструктура сіл; погіршується інвестиційний клімат; відбувається руйнація сімей, діти виростають без батьківського виховання; деградують сільськогосподарські землі тощо.

Засобом зменшення міграційних процесів сільського населення може стати «зелений» туризм та курортно-рекреаційна діяльність, проте це не вирішить усі проблеми села, оскільки також потребує достатньо розвиненої інфраструктури та належного рівня освітньої підготовки власників.

Формується низка взаємопов'язаних факторів розвитку сільських територій: вартість навчання (виховання) однієї дитини в сільській школі (дитячому садку) обернено пропорційна кількості дітей, котра безпосередньо залежить від чисельності сільського населення репродуктивного віку та стану їх здоров'я, що, у свою чергу, визначається соціально-економічними, екологічними та побутовими умовами в сільських населених пунктах. Відтак актуалізується проблема створення нових робочих місць на сільських

¹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» № 1158 від 19 вересня 2007 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1158-2007-%E2>

територіях, відновлення соціальної інфраструктури села, заохочення інвесторів, тобто забезпечення екологічного сталого розвитку.

1.5. Маркетингові стратегії ціноутворення на ринку органічних продуктів харчування

Основна мета органічного сільського господарства - виробництво безпечних і якісних продуктів харчування без використання синтетичних хімічних сполук. Його розвиток пов'язаний зі зростанням стурбованості споживачів про власне здоров'я та стан навколишнього середовища. Як свідчать дослідження, органічне сільське господарство забезпечує споживачам можливість придбання продуктів харчування, вільних від кімкіатів і з більш високою поживною цінністю, що не тільки покращує здоров'я населення, а й приносить значні вигоди як для економіки, так і для підвищення соціальної згуртованості в сільській місцевості.

На динамічний розвиток органічного виробництва у світі вказує і статистика даного сектору (табл. 1).

Таблиця 1
Показники розвитку органічного сектору в світі станом на 2015 р.⁴⁶

Показник	Світ	Країни-лідери
Країни з органічним виробництвом	179	Нові країни: Бруней, Кабо-Верде, Гонконг, Кувейт, Монако, Сьєрра-Леоне, Сомалі
Площа органічних земель	50,9 млн. га	Австралія (22,7 млн. га), Аргентина (3,1 млн. га), США (2 млн. га)
Частка органічних земель у загальній площі сільськогосподарських земель	1,1 %	Ліхтенштейн (30,2%), Австрія (21,3%), Швеція (16,9%)
Площі під дикорослими органічними рослинами (грибами, ягодами)	39,7 млн. га	Фінляндія (12,2 млн. га), Замбія (6,6 млн. га), Індія (3,7 млн. га)
Виробники органічної продукції	2,4 млн.	Індія (585200), Естонія (203602), Мексика (200039)
Оббіг органічного ринку	81,6 млрд. \$, (75 млрд. €)	США (39,7 млрд. \$; 35,8 млрд. €), Німеччина (9,5 млрд. \$; 8,6 млрд. €), Франція (6,1 млрд. \$; 5,5 млрд. €)
Споживання органічних продуктів на душу населення	11,1 \$, (10,3 євро)	Швейцарія (291 \$; 262 €) Данія (212 \$; 191 €), Швеція (196 \$; 177 €)

Україна не стоїть осторонь загальносвітових тенденцій розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, на що вказують такі дані за період з 2010 по 2015 рік: площа земель, зайнятих під органічним землеробством, зросла на 52 %; обсяг внутрішнього ринку органічних продуктів зріс у 7,5 разів; кількість фермерських господарств збільшилася в 1,5 рази. Якщо ж аналізувати динаміку абсолютних

⁴⁶ The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2017 [Електронний ресурс] / режим доступу: <https://shop.fibl.org/chde/mwdownloads/download/link/id/785/>